

הנשים הממתינות

מסכת נדרים דף נ עמוד א¹

ר' עקיבא התקדשה לו בתו של (בר) כלבא שבוע. שמע (בר) כלבא שבוע והדירה הנאה מכל נכסיו. הלכה ונישאה לו.² בחורף היו ישנים במחסן תבן. היה מוציא (ר' עקיבא) את התבן משערותיה. אמר לה: אם היה לי (כסף) הייתי נותן בראשך ירושלים של זהב.³ בא אליהו ונדמה להם כאדם וקרא, דפק, על הדלת, אמר להם: תנו לי מעט תבן, שילדה אשתי ואין לי דבר להשכיבה עליו. אמר לה ר' עקיבא לאשתו: ראי איש שאפילו תבן אין לו.⁴ אמרה לו: לך, היה בבית הרב. הלך (ועסק בתורה) שתיים עשרה שנים לפני ר' אליעזר ור' יהושע. בסוף שתיים עשרה שנה בא לביתו.⁵ שמע מאחורי ביתו שאמר רשע אחד לאשתו (לרחל): יפה עשה לך אביך. חדא, שאין הוא דומה לך!⁶ ועוד, הניח אותך אלמנה כל השנים הללו! אמרה לו: אם הוא שומע לי, שיהיה שם עוד שתיים עשרה שנה אחרות. אמר: הואיל ונתנה לי רשות, אחזור לאחורי. חזר והלך והיה (בבית המדרש) שתיים עשרה שנים אחרות. בא ועשרים וארבעה אלפי זוגות תלמידים (עמו). יצאו הכל לקבל פניו, ואף היא עמדה לצאת לקבל פניו. אמר לה אותו רשע: ואת להיכן? אמרה לו: "יודע צדיק נפש בהמתו" (משלי יב ז). באה להיראות לפניו, והיו חכמים דוחים אותה. אמר להם: הניחו לה, שלי ושלכם שלה הוא. שמע (בר) כלבא שבוע, בא ונשאל על נדרו שיתירוהו והותר.⁷

תלמוד ירושלמי מסכת שבת פרק ו הלכה א

מעשה בר' עקיבא שעשה לאשתו עיר של זהב. ראתה אותה אשתו של רבן גמליאל וקנאה בה. הלכה ואמרה לפני בעלה. אמר לה: כך היית עושה [=כך עשית] לי כמו שהיית עושה לו, שהיית מוכרת צמת [שער] של ראשה ונתנה לו והוא לומד תורה?⁸

משנה כתובות פרק ה משנה ו

המדיר את אשתו מתשמיש המטה, ב"ש אומרים: שתי שבתות, בית הלל אומרים: שבת אחת. התלמידים יוצאין לתלמוד תורה שלא ברשות שלשים יום. הפועלים שבת אחת. העונה האמורה בתורה: הטיילין בכל יום, הפועלים שתיים בשבת, החמרים אחת בשבת, הגמלים אחת לשלשים יום, הספנים אחת לששה חדשים - דברי רבי אליעזר.⁹

גמרא כתובות דף ע"א - סב עמוד ב

¹ התרגום לעברית של קטעי הגמרא שלהלן, ותוספות הביאור, הם עפ"י שטיינזלץ.
² קודם התקדשה (התארסה) ולאחר שאביה הדיר אותה מכל נכסיו, נישאה לו, היינו העמידו חופה.
³ ראה מסכת שבת פרק ו משנה א: "במה אשה יוצאה ובמה אינה יוצאה? לא תצא אשה לא בחוטי צמר ולא בחוטי פשתן ... ולא בעיר של זהב ולא בקטלא ולא בנזמים וכו'". ובגמרא שבת נט ע"א: "מאי בעיר של זהב? רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: ירושלים דדהבא". ועפ"י המקבילה באבות דרבי נתן נוסח א פרק ו לכשהעשיר ר' עקיבא קיים את הבטחתו ו"היתה אשתו יוצאה בקרדוטין ובעיר של זהב". מהנוסח שבאבות דרבי נתן אגב אנו לומדים ששם אשתו של רבי עקיבא היה רחל. בגמרא אין שמה מוזכר.
⁴ ואנו יכולים לשמוח בחלקנו שלפחות יש לנו תבן לשכב עליו.
⁵ מהיכן צץ הבית? יש לומר, שבאותם השנים עשתה רחל אשתו מעט חיל ובנתה את ביתה. ביתו זו אשתו.
⁶ אין רבי עקיבא בעלך, ראוי לך.
⁷ מקבילה די מדויקת לסיפור זה נמצאת בגמרא כתובות שנראה להלן. מקבילה נוספת נמצאת כאמור באבות דרבי נתן נוסח א פרק ו, אלא ששם הסיפור שם שונה בתכלית. כך או כך, הרי לנו סיפור אידילי על מסירות נפש של אישה שמאפשרת לבעלה ללמוד תורה בתנאים קיצוניים. האם זה אכן הדגם האידילי? האם לכל שאפו חז"ל או שזה בבחינת יוצא מן הכלל שאינו בא ללמד על הכלל?
⁸ ומיד מביא הירושלמי שם שאישה כן יוצאת בעיר של זהב בשבת: "תמן תנינן שנים משם ר' אליעזר: יוצאה אשה בעיר של זהב". שהיא משנה במסכת עדיות פרק ב משנה ז: "שלשה דברים אמרו לפני רבי עקיבא: שנים משום רבי אליעזר ואחד משום רבי יהושע. שנים משום רבי אליעזר: יוצאת אשה בעיר של זהב וכו'". ובניגוד למשנה במסכת שבת שראינו בהערה 3. סיפור ר' עקיבא ורחל בירושלמי (שנמצא גם במסכת סוטה פרק ט הלכה טו) הוא שונה בתכלית מהסיפור שבגמרא בבלי. אין פירוד של עשרים וארבע שנים, אין סכסוך עם האבא ואין הדרה ואין גם כבוד גדול בסוף וכו'. סיפור פשוט של מסירות כלכלית של אשה שעושה הכל בשביל שבעלה ילמד תורה. וכשהעשיר, השיב לה כגמולה.
⁹ יהודה ברנדיס (ראה מים אחרונים) מציע את ההסבר למשנה זו שמניעת יחסי אישות היא בהלכה היהודית עילה לכפיית גט. יחסי אישות הם חובה המעוגנת במצוות עונה שבתורה, וכמו כל חוק ו"חובה" אין מנוס מלהגדירה במינוחים ומידות שבהם "יוצאים ידי חובה". אך קביעות אלה אין מטרתן לסלק את הספונטניות ואת הרגש המלווים את חיי האישות. בדומה לצד החובה וצד הספונטניות של הלכות תפילה. ההלכה אינה יכולה להסכים שמצווה העומדת ביסוד חיי הנישואין תהיה תלויה ברצון הטוב של כל אחד מבני הזוג. ההלכה אינה יכולה לכפות את הרגש וחדוש הספונטניות, אבל היא יכולה לכפות את פירוק הנישואין.

הטיילין - בכל יום. מאי טיילין? אמר רבא: בני פירקי. ¹⁰ א"ל אביי, מאן דכתיב בהו: "שָׁוֹא לְכֶם מִשְׁפִּימֵי קוּם מְאָחֲרֵי־שֶׁבֶת אֲכָלֵי לֶחֶם הַעֲצָבִים כִּן יִתֵּן לִידָדוֹ שָׁנָא" (תהלים קכז ב), ואמר רב יצחק: אלו נשותיהן של תלמידי חכמים שמנדדות שינה מעיניהם בעוה"ז ובאות לחיי העוה"ב, ואת אמרת: בני פירקי! ¹¹

... הספנים - אחת לששה חדשים, דברי ר' אליעזר. אמר רב ברונא אמר רב: הלכה כר"א. אמר רב אדא בר אהבה אמר רב: זו דברי ר' אליעזר, אבל חכמים אומרים: התלמידים יוצאין לתלמוד תורה ב' ג' שנים שלא ברשות. אמר רבא: סמכו רבנן אדרב אדא בר אהבה ועבדי עובדא בנפשייהו. ¹²

כי הא דרב רחומי היה מצוי לפני רבא במחוזא. היה רגיל שהיה בא לביתו כל ערב יומא דכיפורי. יומא חד, משכה אותו הסוגיה. הוה מסכיא דביתהו השתא אתי השתא אתי (הייתה מצפה אשתו: עכשיו הוא בא, עכשיו הוא בא). לא בא. חלשה דעתה והורידה דמעה מעיניה. היה יושב על גג, נפחת הגג מתחתיו ונחה נפשו. ¹³

יהודה בריה דר' חייא חתניה דר' ינאי הוה, אזיל ויתיב בבי רב. וכל בין השמשות (של ערב שבת) היה בא לביתו. וכאשר היה בא, היה רואה (ר' ינאי) לפניו עמוד של אש. יומא חד משכתי שמעתא. כיון דלא חזי ההוא סימנא, אמר להו רבי ינאי: כפו מיטתו, שאילמלי יהודה קיים, לא ביטל עונתו. הואי כשגגה שיוצא מלפני השליט ונח נפשיה. ¹⁴

רבי אזיל איעסק ליה לבריה בי ר' יוסי בן זימרא, פסקו לו שתים עשרה שנה ללכת לבית הרב. העבירו אותה לפניו, אמר להם: שיהיו שש שנים. העבירו אותה לפניו (בשנית), אמר להם: אכנס ואח"כ אלך. ¹⁵ היה מתבייש מאביו. א"ל: בני, דעת קונך יש בך, מעיקרא כתיב: "תביאמו ותטעמו בהר נחלתך" (שמות טו ז), ולבסוף כתיב: "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם" (שמות כה ח). הלך ישב שתים עשרה שנה בבית הרב. עד שבא לביתו, נעשתה אשתו עקרה. אמר רבי: היכי נעביד? נגרשה, יאמרו ענייה זו לשוא שימרה! יישא אישה אחרת, יאמרו זו אשתו וזו זונתו! ביקש עליה רחמים והתרפאה. ¹⁶

רבי חנניה בן חכינאי היה הולך לבי רב בשילהי הילוליה דר"ש בן יוחאי. ¹⁷ א"ל (ר' שמעון): המתן לי עד שאבוא אתך. לא המתין לו. הלך ישב שתים עשרה שנה בבית הרב. עד שבא, השתנו שבילי העיר ולא ידע ללכת לביתו. ¹⁸ הלך וישב על גדת הנהר, שמע לאותה נערה שהיו קוראים לה: בת חכינאי, בת חכינאי, מלאי כדך ובואי נלך.

¹⁰ רש"י שם: "בני פירקי - תלמידים שהרב מצוי להם בעירם ושונים פרקם ולנים בביתם".

¹¹ אביי, המסתמך על דרשה של רב יצחק בדבר נשותיהם של תלמידי חכמים שמנדדות שינה מעיניהן, לא מוכן לקבל את הדעה שבני תורה שלומדים סמוך לביתם חייבים לפקוד את ביתם ולקיים מצוות עונה בכל לילה. ראה גם הביטוי "שלא יהו תלמידי חכמים מצויים אצל נשותיהם כתרנגולים", בגמרא ברכות כב ע"א. אבל לשיטת רבא אין סתירה בין לימוד תורה וחיי אישות הדוקים.

¹² שטיינזלץ מפרש עפ"י פשט המילים: "ועשו מעשה בעצמם". אבל רש"י מפרש עפ"י המשך הסוגיה בגמרא ואומר: סמכו רבנן - תלמידים שבדורנו סומכים על דבריו ויוצאין שלא ברשות. ועבדי עובדא - כוותיה. בנפשייהו - והוא בא להם ליטול מהם נפשות שנענשים ומתים".

¹³ ראה בבא מציעא נט ע"א: "אמר רב: לעולם יהא אדם זהיר באונאת אשתו, שמתוך שדמעתה מצויה אונאתה קרובה". ועניין זה של פקידת הבית פעם בשנה בערב יום הכיפורים דווקא צריך עיון, אם הוא קשור לאיסור תשיש המיטה של יום הכיפורים, למוטיב הסליחה והכפרה של יום זה, או סיבה אחרת.

¹⁴ בירושלמי ביכורים פרק ג הלכה ג מצאנו סיפור דומה, אבל שונה בתכלית (התרגום להלן לעברית עפ"י משה מיה): "יהודה בר חייא היה רגיל לעלות ולשאל בשלמו של רבי ינאי חמיו מערב שבת לערב שבת. והיה יושב לו על מקום גבוה כדי לראותו ועמד לו מלפניו ... פעם אחת אחר (יהודה בר חייא) לעלות (ולשאל בשלמו של ר' ינאי חותנו). אמר (ר' ינאי): אי אפשר שיהודה בני משנה מנהגו. אמר: אי אפשר שלא יגיעו יסורים באותו גוף צדיק. מסתברא שאין לנו יהודה בר חייא". אך שם מדובר דיני הפסקה ועמידה (לקריאת שמע, למביאי הביכורים, לתלמידי חכמים וכו') ובכבוד לחותן, לא במענה לציפיות האישה. וכבר העירו החוקרים (ראה רשימה בסוף הדף) שאפשר שהבבלי בונה סיפור אחר לגמרי על מקור ארץ ישראלי.

¹⁵ היינו לא רק קידושין, אלא גם חופה וקיום יחסי אישות. כך גם ראינו בר' עקיבא לעיל וכך גם משמע מרוב הסיפורים להלן, בפרט שלחלק מהחכמים היו ילדים.

¹⁶ לבחירה בצד לימוד התורה, בקונפליקט הקשה שבין אידיאל לימוד התורה ובין אידיאל חיי אישות ומשפחה תקינים, יש מחיר - עקרות האשה. ראה פסיקתא דרב כהנא פיסקא ה - החדש הזה: "תוּחַלְתָּ מִמְשַׁכָּה מִחֲלֵהֲלֵב (משלי יג יב). ר' חייא בר בא פתח: תוחלת ממושכה מחלה לב, זה הוא מארש אשה ונוטלה לאחר זמן. וְעַן חַיִּים תְּאֻוָּה בְּאֵה (שם), זה שמארש אשה ונוטלה מיד". אבל מדוע עקרות האשה היא בהכרח עקרות הבית? הלא אפשר לשאת אשה אחרת ולהביא ילדים ממנה ויהיה בנו של רבי כלמן שהיו לו שתי נשים: "עדה שהיה מתעדין בגופה, צילה שהיה יושב בצילה של בנים" (ירושלמי יבמות פרק ו הלכה ה)! על כך זועק רבי: "נגרשה, יאמרו ענייה זו לשוא שימרה! יישא אישה אחרת, יאמרו זו אשתו וזו זונתו!". והמוצא היחיד הוא התפילה ואולי אפילו הנס (כפי שנראה גם להלן). תפילה שבאה אולי גם מחרטה על המהלך כולו. והרוצים למצוא במקור זה סמך למניעת ריבוי נשים, מאות שנים לפני חרם הראשונים באשכנז וצרפת במאה העשירית (רבינו גרשום) - רשאים לעשות כן.

¹⁷ בסוף ימי שמחת חופתו של ר' שמעון בר יוחאי. ואולי מכאן נלקח הביטוי 'הילולה דר' שמעון בר יוחאי' שנחוג בל"ג בעומר.

¹⁸ השווה עם חוני המעגל שחזר אחרי שינן שבעים שנה ולא הכיר את סביבתו ולא מצא את הדרך לביתו (תענית כג ע"א).

אמר: שמע מינייה, זוהי הילדה שלנו. הלך אחריה. הייתה יושבת אשתו ומנפה קמח. הרימה עיניה, ראתה אותו, ראה ליבה, פרח רוחה. אמר לפניו: רבשיי, ענייה זו זה שכרה? ביקש רחמים עליה וחיייתה.¹⁹

ויקרא רבה פרשת אחרי מות כא ח, בראשית רבה (תיאודור-אלבק) כ"ו פרשת ויגש צה 20
 דְּלָמָּא, ר' חנניה בן חכינאי ור' שמעון בן יוחי הלכו ללמוד תורה אצל ר' עקיבה בבני ברק. שהו שם שלש עשרה שנה. ר' שמעון בן יוחי היה שולח ויודע מה בתוך ביתו, ר' חנניה בן חכינאי לא היה שולח ולא יודע מה בתוך ביתו. שלחה אשתו ואמרה לו: בתך בגרה, בוא והשיאה.²¹ ואפעלפי כן לא הלך. צפה ר' עקיבה ברוח הקודש ואמר להם: כל מי שיש לו בת בוגרת, ילך וישיאה. ידע מהו שומע, עמד, נטל רשות והלך. הלך, בְּקֶשֶׁה בתוך הבית ומצאה שפינתה לזוית אחרת.²² מה עשה? הלך וישב לו על מְלָה של הנשים.²³ שמע קול התינוקות אומרות: בת חכינאי מלאי כדך ועלי לך.²⁴ מה עשה? היה מהלך אחריה עד שנכנסה לתוך ביתו.²⁵ נכנס אחריה פתאום. לא הספיקה אשתו לראותו עד שיצתה נשמתה. אמר לפניו: ריבונו של עולם, ענייה זו - זה שכרה לאחר שלש עשרה שנה? באותה שעה חזרה נפשה לגופה.²⁶

רבי חמא בר ביסא אזיל יתיב תרי סרי שני בני מדרשא. כי אתא, אמר: לא איעביד כדעביד בן חכינאי. הלך וישב בבית המדרש, שלח לביתו. בא ר' אושעיא בנו וישב לפניו.²⁷ והיה שואל אותו (ר' הושעיה) שמעתא (הלכות). ראה ששמועותיו מחודדות, חלשה דעתו, אמר: אם הייתי כאן, היה לי זרע כמו זה. עלה לביתו, נכנס בנו. עמד האב (ר' חמא) לפניו. הוא סבר, לשאול אותו דבר הלכה הוא רוצה. אמרה לו אשתו: האם יש אב שעומד בפני בנו? קרא עליו רמי בר חמא: "החוט המשולש לא במהרה ינתק" (קהלת ד יב) - זה ר' אושעיא בנו של רבי חמא בר ביסא.²⁸

רבי עקיבא רועה של בן כלבא שבוע היה, ראתה אותו בתו שהוא צנוע ומעולה, אמרה לו: אם אתקדש לך תלך לבית הרב? אמר לה: כן. התקדשה לו בצנעה ושלחה אותו (ללמוד). שמע אביה הוציאה מביתו והדיר אותה הנאה מנכסיו. הלך וישב שתיים עשרה שנה בבית הרב. כאשר בא, הביא איתו שנים עשר אלף תלמידים. שמע לאותו זקן שאומר לה: עד כמה את נוהגת כאלמנות חיות? אמרה לו: אם לי היה מקשיב, היה יושב עוד שתיים עשרה שנים אחרות. אמר (רבי עקיבא): ברשות אני עושה. חזר הלך וישב שתיים עשרה שנים אחרות בבית הרב.

¹⁹ גם כאן, מי שנפגע היא האישה, שלא רק שסבלה מתוחלת ממושכת ומציפיה אינסופית, אלא גם מהלם הפגישה, ללא כל הכנה מוקדמת. לא היה סיפק בידה להוריד דמעה. החידוש בסיפור זה הוא בדמותו של החברותא, רבי שמעון בר יוחאי שנהג (כנראה) אחרת ומייצג אפשרות אלטרנטיבית. חידוש אחר הוא הכנסת הדור הבא לסיפור. יש בת, "זוהי הילדה שלנו" ("האי רבינא דידך"). אלי הנס שחזרה האשה לחיות הוא לא רק למענו ולמענה (שהרי מן הסתם יחזור ויגלה ללמוד תורה), אלא למען הילדה. ראה איך שני חידושים אלה מועצמים במקבילה להלן.

²⁰ מדרשים אלה, בראשית רבה וויקרא רבה, הם המקורות הארץ ישראלים היחידים בהם מופיע מוטיב הנשים הממתינות. כל הסיפורים שבגמרא בבלי כתובות בהם אנו עוסקים, אינם בירושלמי. ראה שוב סיפור עקיבא ואשתו בירושלמי שבת לעיל.

²¹ ראה בראשית רבה יז ב שבחה של אשתו של ר' חנינא בן חכינאי בדרשת "אעשה לו עזר כנגדו - אם זכה עזר ואם לאו כנגדו. אם זכה- כאשתו של ר' חנינא בן חכינאי ואם לאו - כאשתו של ר' יוסי הגלילי".

²² עברה דירה למקום אחר. החליפה כתובת. היא שלחה אליו וידעה היכן הוא נמצא והוא לא ידע היכן היא.

²³ מארמית, מקום שבו הנשים ממלאות מים מן המעיין. יש המקשרים מילה זו עם הפסוק בשיר השירים ה יב: "יְשׁוּבוּת עַלְמֵי־אֶת".

²⁴ הילדה נקראת על שם הסבא?

²⁵ ביתו? האם שגרת לשון כאן, טעות המעתיקים, או כוונת מכוון של הדרשן לאמר: עדיין זה ביתו של רב חכינאי.

²⁶ כאן הבת כבר בוגרת וצריך להשיאה! בהמשך, מביא המדרש את דבריו של רבי שמעון בר יוחאי (החברותא של ר' חנינא בר חכינאי) שמכאן דרך ארץ שלא ייכנס אדם, גם לביתו שלו, באופן פתאומי. הקשר לפרשת אחרי מות הוא כניסת הכהן הגדול אל קדש הקדשים כפי שהמדרש מסיים שם: "רב אמר: אל תיכנס לעיר פתאום ואל תיכנס לבית פתאום ... ר' יוחנן כשהיה עולה לשאול שלומו של ר' חנינה היה מבעבע. והלא דברים קל וחומר: הנכנס לבית חבירו בשר ודם צריך לבעבע, כהן גדול שנכנס לבית קדשי הקדשים - על אחת כמה וכמה. על שום: ונשמע קולו בבואו אל הקדש לפני ה' (שמות כח לה)". ואולי אפשר לקשר את כל הסיפור גם למות בני אהרון שלפי אחת השיטות במדרש: "שחצים היו. הרבה נשים היו יושבות עגומות, ממתנות להם" (ויקרא רבה כ י). מוטיב מרכזי של יום הכיפורים הוא: "וכפר בעדו ובעד ביתו - ביתו זו אשתו" (ויקרא רבה כ ט).

²⁷ ולא ידע ר' חמא שמי ששואל אותו הוא הושעיה בנו.

²⁸ כאן לכאורה הכל טוב ויפה, אף אחד לא נפגע או מת ויש לנו "חוט משולש": דור שלישי של תלמידי חכמים. אבל לעיני הקורא של ימינו, נראה שיש כאן עקיפה חריפה לאלה שהולכים ללמוד תורה במקומות מרוחקים וזונחים לא רק את ביתם ופרנסתם, לא רק את נשותיהם, אלא גם את חינוך בניהם. האבא גולה למקום תורה ואילו הבן לומד היטב במקומו ובעירו עד ששמועותיו מחודדות - ביטוי השמור לתלמידי חכמים מובהקים. חזרנו כאן לבני פירקי הלומדים בעירם ובה בעת שומרים על חיי משפחתם. ראה ניתוח סיפור זה (סיפור רב חנינא בן חכינאי) בספרה של רות קלדרון: השוק הבית הלב, הוצאת כתר, 2001, ירושלים, עמוד 58. עמוד עוד בגמרא בבא בתרא נט ע"א וויכוח בהלכות שכנים שר' הושעיא פוסק בניגוד לדעת רבי חמא אביו, אך כדעת סבו רבי ביסא. וגם שם אומר עליהם רמי בר חמא: והחוט המשולש לא במהרה ינתק - זה רבי אושעיא בנו של רבי חמא בנו של רבי ביסא. סיפור זה משלים יפה את הסיפור בגמרא כתובות כאן ומוסיף עקיפה לרבי חמא. בזמן שהאבא התנתק לשתיים עשרה שנה מביתו, הנכד למד תורה מסבו והיה לעזר לאמו ולבני המשפחה והיה לגדול בתורה.

כאשר בא, הביא איתו עשרים וארבעה אלף תלמידים.²⁹ שמעה אשתו ויצאה לקראתו. אמרו לה השכנות: שאלו בגד ללבוש והתכסי בו. אמרה להם: "יודע צדיק נפש בהמתו". כאשר הגיעה אליו, נפלה על פניה ונשקה את רגליו. היו דוחפים אותה שמשו. אמר להם: הניחו לה, שלי ושלכם שלה הוא. שמע אביה שבא אדם גדול לעיר, אמר: אלך אליו, אפשר מפר את נדרי.³⁰ בא אליו, א"ל: על דעת זה שעקיבא יהיה אדם גדול האם נדרת? א"ל: אפילו פרק אחד ואפילו הלכה אחת. אמר לו: אני הוא. נפל על אפיו ונשקו על רגליו ונתן לו חצי ממונו.³¹

ברתיה דר"ע עבדא ליה לבן עזאי הכי. והיינו דאמרי אינשי: רחילא בתר רחילא אזלא, כמעשה אמה כך מעשה ביתה.³²

רב יוסף בריה דרבא שדריה אבוהי לבי רב לקמיה דרב יוסף, פסקו לו שש שנים. כאשר היו שלוש שנים, הגיע ערב יום כיפור, אמר: אלך ואראה אנשי ביתי. שמע אביו, לקח כלי (מלחמה) ויצא לקראתו. אמר לו: זונתך נזכרת? יש אומרים, אמר לו: יונתך נזכרת? נטרדו. לא מר הפסיק (את הסעודה המפסקת של ערב יום הכיפורים) ולא מר הפסיק.³³

מסכת עירובין דף כב עמוד א

"קווצותיו תלתלים ... שחורות כעורב" - במי אתה מוצא? במי שמשכים ומעריב עליהן לבית המדרש. רבה אמר: במי שמשחיר פניו עליהן כעורב. רבא אמר: במי שמשכים עצמו אכזרי על בניו ועל בני ביתו כעורב. כי הא דרב אדא בר מתנא הוה קאזיל לבי רב, אמרה ליה דביתהו: ינוקי דידך מאי אעביד להו? אמר לה: מי שלימו קורמי באגמא? (האם אין כבר קנים באגם?).³⁴

ילקוט שמעוני משלי רמז תקנח

מעשה בבנו של ר' עקיבא שנשא אשה. מה עשה? כיון שהכניסה עמד לו כל הלילה והיה קורא בתורה (בפרשה). אמר לה: סיבי בוצינא ואנהירי לי (קחי נר והאירי לי). סבת לה כל ליליא בוצינא והות קיימא קמיה מנהרא עד דאתא צפרא. בצפרא קרב רבי עקיבא לגביה ואמר ליה: ברי, מצא או מוצא? אמר ליה מצא וכו'.³⁵

מחלקי המים

²⁹ אלף לכל שנה, מספר טיפולוגי כמובן.

³⁰ לזכותו של בן כלבא שבוע שהתחרט ובה להפר את נדרו לפני שידע את גדולתו של רבי עקיבא, לפני שידע שהוא האדם הגדול שבא לעיר. ראה שטיינזלץ על העמוד שאומר: "אמר: אלך אליו, אפשר מפר את נדרי ואוכל לפרנס את בתי".

³¹ חזרנו אל הסיפור של רבי עקיבא ורחל שאולי לא בכדי מובא לאחר כל הסיפורים הנ"ל. יש מצב אידיולי של מסירות נפש של אישה שמאפשרת לבעלה ללמוד תורה בתנאים קיצוניים. אלא שזה, כאמור, היוצא מן הכלל שאינו בא בהכרח ללמד על הכלל.

³² כאמה כן בתה (שאלנו ביטוי שלא תמיד נאמר לטובה, על פי הפסוק ביחזקאל טז מד והמדרשים שעליו, והפכנוהו לטוב). בתם של עקיבא ורחל נהגה כמו רחל אמה בבן עזאי בעלה (ומכאן אגב שבן עזאי כן נשא אישה, ראה בבלי סוטה דף ד ע"ב, ירושלמי סוטה פרק א הלכה ב). ללמדך שהאידיאל יכול להמשיך גם במקרים מיוחדים (במשפחות מיוחדות) בדורות הבאים. אלא שהאידיאל תלוי שוב בסיפור המקורי של ר' עקיבא ורחל אם הוא כנוסח הבבלי שזה עתה ראינו (ובו פתחנו) ואם הוא כנוסח הירושלמי במסכת שבת שהבאנו כמקור השני בתחילת דברינו. בכל מקרה, בת רחל סייעה לבעלה ללמוד תורה גם בתנאים קשים.

³³ כך מסתיימת הסוגיה בכתובות, לפני שהיא עוברת למשנה הבאה: "המורדת על בעלה וכו'". אין לדעת אם וכמה הושקע בסדר הדברים בסוגיה, אבל התוצאה שלפנינו היא ירידה קשה כלפי מטה, אחרי האידיאל של ר' עקיבא ובתו, אפילו אחרי "החוט המשולש" של רבי חמא בר ביסא ואושעיא בנו, בא מדרש קשה זה ושוב מראה לנו את הצד הקשה, את המחיר של לימוד תורה. והפעם לא בין האשה לבעלה, אלא בין האב המחמיר על בנו ובין הבן המתנגע למשפחתו.

³⁴ הרי לנו עוד סיפור קשה על המחיר של לימוד תורה גובה. ולא בדיעבד, אלא לכתחילה. רב אדא בר מתנא הולך ללמוד תורה ואומר לאשתו: לכי תתפרנסי ותדאגי לעצמך! אולי עדיפה כבר גישתו של בן עזאי כמובא במסכת יבמות דף סג עמוד ב: "תניא, רבי אליעזר אומר: כל מי שאין עוסק בפריה ורביה - כאילו שופך דמים ... רבי יעקב אומר: כאילו ממעט הדמות ... בן עזאי אומר: כאילו שופך דמים וממעט הדמות ... אמרו לו לבן עזאי: יש נאה דורש ונאה מקיים, נאה מקיים ואין נאה דורש, ואתה נאה דורש ואין נאה מקיים! אמר להן בן עזאי: ומה אעשה, שנפשי חשקה בתורה, אפשר לעולם שיתקיים על ידי אחרים". דרשה זו של בן עזאי נראית כסותרת את הסיפור לעיל על בתו של ר' עקיבא שנשאה לבן עזאי, ואולי לא וצ"ע.

³⁵ פתחנו את דברינו ברבי עקיבא, נחתום את דברינו בבנו של ר' עקיבא (את בתו כבר ראינו לעיל) ובנימה טובה. לא מצאנו מקור לסיפור זה, אבל עוד זאת מצאנו על בנו של ר' עקיבא, זה או אחר. ראה תוספתא מסכת כתובות (ליברמן) פרק ד הלכה ז: "נושא אדם אשה על מנת שלא לזון על מנת שלא לפרנס, ולא עוד אלא שפוסק עמה שתהא זנתו ומפרנסתו ומלמדתו תורה. מעשה ביהושע בנו של ר' עקיבא שנשא אשה ופסק עמה על מנת שתהא זנתו ומפרנסתו ומלמדתו תורה. היו שני בצרות עמדו וחלקו. התחילה קובלת עליו לחכמים וכשבא לבית דין אמר להם: היא נאמנת עלי יתר מכל אדם. אמרה להם: ודיי, כך התנה עמי. אמרו לה חכמים: אין כלום אחר הקיצה". הסבר שלמה נאה: "אדם יכול להתנות עם אשתו - לפני הנישואין - שהיא תפרנס אותו [מעבודתה ומנסכיה] וגם תדאג שיוכל ללמוד תורה, כלומר שלא יצטרך לעבוד כלל אלא ילמד. וכך היה המעשה עם בנו של ר' עקיבא, שאשתו הייתה כנראה עשירה. אלא שאחר כך באו שנות בצורת, והיו צריכים למכור את הנכסים כדי לאכול [זה הפירוש של "עמדו וחלקו" לפי ליברמן]. האישה התנגדה לזה, אבל החכמים קבעו שהיא חייבת לעמוד בתנאים שקצצו ביניהם גם בשנות בצורת. כמובן שכל התנאים האלה חייבים להיות לפני הנישואין, ואנו שנישאונו מאהבה ולא עשינו תנאים - הפסדנו.

ירושלים

מים אחרונים: בכתיבת דף זה נעזרנו רבות בעבודת המאסטר של משה מיה גיסי הי"ו, ובספרו של יהודה ברנדס, אגדה למעשה, אגדתא בית מורשה 2005, פרק שלישי בין אדם לרעייתו. במקורות אלה מובאים מקורות רבים אחרים שנדרשו לנושא קונפליקט לימוד התורה ויחסי אישות, כגון ספרה של שולמית ולר, נשים ונשיות בסיפורי התלמוד, דניאל בויארין, הבשר שברוח ועוד. מקורות אלה מקשרים את הנושא לדיון בגמרא קידושין (כט ע"ב) אם לימוד תורה קודם או נישואין: "תנו רבנן: ללמוד תורה ולישא אשה - ללמוד תורה ואח"כ ישא אשה, ואם אי אפשר לו בלא אשה - ישא אשה ואח"כ ילמוד תורה. אמר רב יהודה אמר שמואל, הלכה: נושא אשה ואח"כ ילמוד תורה. ר' יוחנן אמר: ריחיים בצוארו ויעסוק בתורה? ולא פליגי: הא לן, והא להו". "להו" - אלה בני ארץ ישראל שהעדיפו שאדם ילך ללמוד תורה כרווק ורק אח"כ יישא אישה. "לן" - אלה בני בבל שהעדיפו את הנישואין קודם ומכאן הסיפורים הקשים הנ"ל בתלמוד הבבלי. ואנו התמקדנו בדמעתן וכאבן של הנשים הממתינות.